

kat, akik akár itt, akár a másik szomszédországban magyar nyelven írnak, és hírt ad erről emberileg szépen a magyarországi olvasónak is. Illés Endre az első antológiakeresztő, aki ezt a régi mulasztást nem hagyta figyelmen kívül, mint sokan mások. Ebben a háromkötetes kiadványban „találkozunk a barikádokon”.

A jugoszláviai magyar irodalom alkotói közül négy írónk szerepel a *Magyar elbeszélők — 20. század* című antológiában. A második kötet Szirmai Károly *Vesztglő vonatok a sötétben*, a harmadik pedig Sinkó Ervin *Angéla*, Majtényi Mihály *Jakab, a késes* és Herceg János *Némajáték* című novelláját közli.

Természetesen nem maradt ki az antológiából Kosztolányi Dezső sem, akitől hat elbeszélést olvashatunk, és Illés Endre egyik igen kedvelt írója, Csáth Géza sem, aki

A vörös Eszti, az Anyagyilkosság és *A kis Emma* című írásaival szerepel.

„A novella az emberteremtés legalkalmasabb műfaja” — írja Illés Endre, aki ennek a műfajnak nem pusztán lelkes rajongója, hanem kitűnő ismerője is, aki a legfinomabb decrescendókból is kieri azokat a lágy, alig hallható dobogásokat, rezdüléseket, amelyek valahonnan a szív mélyéről jönnek, és amelyekből az író magából kigyöngyözve embert alkot. Ezért mély meggyőződéssel mondja munkájának utószavában, amikor már arra készül, hogy a végső pont után letegye a tollat: „Egy novellaantológia bizonyíthatja talán leg hatásosabban, hogy ezek a pillanatok alatt életre kelő hősök mondják el — sokszor csak csillámokban, átfutó vagy erősödő villanásokban — azt az újat, amiben a változó kor magzati szívhangjait először halljuk meg.”

LÉVAY ENDRE

A VIZSGÁLÓDÁS FEGYELMEZETT TÁRGYILAGOSSÁGA

HERNADI GYULA: *Az ég bútorai*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1976.

A regényíró valamikor szuverén úr volt a maga történeti és hősei felett. Igaz, képzeletét némiképp korlátozta a fizikai és társadalmi valóság természete, önkényének határt szabott az emberi lélekről, magatartásról kialakult tudás, de nem egy író még ezeket a korlátokat is megvetette, autokrata fölényvel közlekedett a határok felett, mint a maga teremtette világ demiurgosza. A modern író, ha valamit, ezt a szuverenitást veszítette el. S ha az elbeszélő műfaj valóban válságban van, mint sokan mondják, akkor ez a válság az elbeszélő válsága: trónfosztásából ered.

A modern író ma a tudomány ellenőrzi, sőt klasszikus feladatainak nagy részét is a tudomány vállalta magára, ha jobban tetszik, sajátította ki. A szociológia, a történetírás, a pszichológia és az a

rengeteg szaktudomány, amely ezeknek osztódásából származott. Az írónak valami mást kellett kitalálnia. Ön- és mesterségmentő kísérletei során, durva közelítéssel szólva, kétféle megoldással próbálkozott. A dokumentumirodalommal, a tényregénnyel, amely a valóság módszeres fotográfiáját kínálja, s a megtörtént tények felkutatása, csoportosítása és vizsgálata révén kíván adni információt a társadalom állapotáról, eseményeiről. És a parabolisztikus, jelképes és példázatos ábrázolással, amely szuggesztív metaforákat keres, amely összefüggések és törvényszerűségek nyomában kutat. Amely a jelenségek mögé néz, a valóság mélyébe hatol. Mindkét változat a regényirodalom egy-egy ősi információs és struktúraalkotó övezetét tágitotta ki: az első az empíriát, a második a filozófiát.

Nem kíván különösebb bizonyítást, hogy Hernádi Gyula prózájában e második változat ölt alakot. Hernádi a mesélés, az elbeszélés hagyományainak mond búcsút, nem pusztán a valóságot akarja ábrázolni, hanem azokat a törvényszerűségeket, összefüggéseket kívánja felkutatni és megvilágítani, amelyek e látható és érzékelhető valóságot vezérik, amelyek nyilvánvalóbb vagy rejtettebb módon átszövik a történelem eseményeit.

A körülöttünk mozgó világ, a közelmúlt és a jelen bőven ontja a felületen szemlélő számára nehezen érthető vagy félreérthető jelenségeket. Polémiákat olvasunk, amelyek nem hozzák nyilvánosságra valóságos ellentéteiket, összecsapásokat tapasztalunk, amelyeknek indokait, természetét inkább elfedi az érkező hírek tömege, mintsem megvilágítaná. Nos, Hernádi a felületről szerzett információk ellen lázad, midőn az események elemzését kíséri meg. A huszadik század nagy történelmi és társadalmi konfliktusainak végső lényegét keresi. Munkája éppen ezért eltér az elbeszélő hagyományos tevékenységétől. Úgy dolgozik, mint a matematikus: a legbonyolultabb helyzeteket, a legösszetettebb problémákat is néhány alapvető tényezőre vezeti le. Vagyis a konfliktusok mértani ábráit szerkeszti meg, képleteket ír fel, amelyek a meghatározások aforisztikus nyelvén sűrítik magukba valamely belső ellentmondásokkal terhes valóságalakzat szociális, erkölcsi és lélektani elemeit. Ez történik például a *Kiáltás*, az *Algíri etika* vagy a *Temetés* képletszerű történeteiben. „Ne élményeket mesélj, definiálj!” — hangoztatja egyik novellájában. Ezzel az igényével a magyar prózai hagyomány legáltalánosabb és legnépszerűbb áramlatával számol le. Szakít az anekdotázással, elveti a mesélés olcsó kényelmét. Helyettük a tárgyszerűséget választja és a logikát. Lényegi természetükben, mintegy tudományos módszerességgel ragadja meg a társadalmi és történelmi lét konfliktusait.

Általában néhány alapvető fogalomra redukálja ezeket a szerföltött bonyolult összefonódásokat. És e fogalmak kialakításánál gyakran használja fel azokat a kategóriákat, amelyekkel a modern társadalom- és embertudomány is dol-

gozik. A szociológia, a közgazdaságtan és a lélektan elméleti felismeréseit. Hernádi természetes gesztussal építi egyenleteibe az olyan elvont fogalmakat, mint az „elidegenedés”, a „szabadságszükséglet”, a „manipuláció”. Ezek a fogalmak jelenségek egész sorát sűrítik magukba, s mielőtt a publicisztika napi kulcsszavakká higitotta volna őket, tudományos absztrakciók módjára határozták meg a társadalmi és történelmi tények egész csoportjait. Hernádi is gyakran gondolkodik ilyen absztrakciókban. Az alkotó munkában nagy szerepet szán annak, hogy mielőtt a jelenségeket ábrázolni kezdi, megkeresse értelmüket, típusokba rendezze őket, elvont rendet teremtsen közöttük. (Pl. *Lágy determinizmus*, *Megbánás-matrix*, *Fiktív lejátszás*.)

Ha csak ennyit tenne, még nem volna író. Szociológus lenne, társadalomtudományi esszéken dolgozna netán. Az absztrakcióknak életet kell adni, a valóságot, amely imént az általános törvényszerűségektől elvont rendjébe került, újja kell teremteni. Ezt az újáteremtést végzik el elbeszélései. Munkájának — az összefüggések intellektuális feltárása és absztrakt elrendezése után — ez a következő szakasza. Már ebből is kitetszik, milyen összetett ez a munka. A régi regényíró belefeledkezhetett az elbeszélés örömeibe, elringathatta magát a mesélés hullámain. A történet sokszor „magától” patakzott tovább, a hősök „önállóan” cselekedtek, az író sokszor nem is tudta az első fejezet után, hogy majd miként fog alakulni a harmadik. Szuverén úr volt, megeremített egy világot, ez azután eljárt a maga tengelyén. A modern író, Hernádi is, fásasztóbb és igényesebb szellemi munkát végez: figyel a valóságot, törvényszerűségeket keres, absztrakciókat teremt, majd ezeket az absztrakciókat új életre kelti, epikus alakban „képzi le”.

A megközelítés tudományos-elvonatkoztató módszere, a figyelem és a vizsgálat egzakttsága talán azt a gyanút kelthetné, hogy Hernádit csak a tárgyilagos ábrázolás érdekli: a jelenség, az eset, és átlásfoglalás nélkül mutatja be a világot, a történelem konfliktusait, szörnyűségeit. Nem így van. Vizsgálódásának fegyelmezett tárgyila-

gossága mitől sincs távolabb, mint attól a fölényes szenvedélségtől, amit némely modern író tanúsít az emberiség küzdelmei és szenvedései iránt. Valóban vannak, akik a történelmet pusztán különböző erórendszerek küzdelmének tekintik, akiket csak az események

alaktana érdekel. Ebben a megközelítésben nincsen szerepe az érték fogalmának, s ezért nem lehet helye az állásfoglalásnak sem. Herónádi Gyula nem közéjük tartozik. Olvasói, ha kritikusai nem is mindig, megtalálják könyveiben és filmjeiben az állásfoglalást.

POMOGATS BÉLA

Az Üzenet pályadíjait odaítélő bizottság jelentése

Mint ismeretes, a folyóirat öngazgatási szervei 1975-ben határozatot hoztak, mely szerint a jugoszláviai magyar irodalom és társadalomtudomány serkentése érdekében minden évben külön pályadíjjal jutalmazzák az ÜZENETBEN megjelent legjobb mai tárgyú novellát vagy költeményt, a jugoszláv népek és nemzetiségek irodalma tárgyukörére vonatkozó tanulmányt, valamint munkásosztályunk problémáival foglalkozó szociográfiai-szociológiai szakdolgozatot.

Az 1976. évre vonatkozó pályadíjakat kiosztó, Biacsi Antal, Horváth Mátyás és Urbán János összetételű bizottság, a folyóirat öngazgatási szerveinek határozata szellemében elvégezte munkáját és a következő döntést hozta:

1. Az 1976-ban megjelent szépirodalmi alkotások közül 2000 dináros pályadíjjal jutalmazza UTASI Mária *Proféták, Tulajdonképpen, Barátaim, Szólongató és A halász* című verseit (megjelentek a 4. és a 9. számban).

2. A jugoszláv népek és nemzetiségek irodalmára vonatkozó tanulmányok közül 2000 dináros pályadíjjal jutalmazza dr. KASZAS József *Két Neven-díjas mű* című dolgozatát (megjelent a 6—7. számban).

3. Mivel munkásosztályunk problémáival foglalkozó szociográfiai—szociológiai szakdolgozat az 1976. évben nem jelent meg a folyóiratban, a bizottság nem osztotta ki az előírányzott 2000 dináros pályadíjat.

Szabadka, 1977. augusztus 3-án.

A bizottság tagjai:

Biacsi Antal
Horváth Mátyás
Urbán János